ТРАНСФОРМАЦІЇ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

В. Печка , здобувач
Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва

Як відомо, одним із основних принципів забезпечення обґрунтованості регулювання земельних відносин є цільове використання земель. Віднесення земель до певної категорії і

переведення їх з однієї категорії в іншу є важливим фактором організації раціонального та екологобезпечного землекористування, захисту державою прав на землю.

Основним завданням охорони і раціонального використання земельних ресурсів є збереження і відтворення ґрунтів, їх екологічної цінності та природної якості. Вирішення цього завдання має бути здійснене за рахунок реалізації таких заходів: поетапне забезпечення відновлення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь за рахунок зменшення розораності земельного фонду та збільшення лісистості території; розроблення науково обґрунтованих проектів, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь; створення контурно-меліоративної системи території, яка передбачає диференційоване використання земель залежно від рельєфу, грунтовоекологічних і водоутворювальних умов; здійснення агротехнічних протиерозійних заходів із запобігання замулюванню водних джерел продуктами ерозії. Тільки планомірне і науково обґрунтоване виконання природоохоронних заходів надасть можливість відновити деградовані землі і зберегти родючі ґрунти, що сприятиме розвитку галузі [1].

Однак, за останні роки необґрунтовані, хаотичні і незаконні зміни цільового призначення призвели до зайняття навколо великих міст значних площ особливо цінних орних земель під забудову, приватизацію лісів під котеджне будівництво.

За чинним Кодексом зміна цільового призначення трактується як самодостатній фактор, що не пов’язується з передачею, вилученням (викупом), наданням земель; створенням природоохоронних та історико-культурних об’єктів. Затвердження проектів землеустрою зараз можна трактувати двобічного: або як пов’язане з наданням і вилученням земель, або ж як самостійну дію щодо зміни цільового призначення земель [2].

Крім цільового проблеми цільового призначення використання земель, існує також проблема дотримання науковообґрунтованої структури сівозмін.

Слід зазначити, що окремі заходи з цього переліку вже вживаються. Зокрема, ще у 2010 р. була затверджена постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах» від 11 лютого 2010 р. № 164 [3]. Даною постановою передбачено нормативна структура посівних площ для різних природньо-кліматичних зон, зокрема Лісостепу (табл. 1.).

Таблиця 1

Норматив оптимального співвідношення культур у сівозмінах в зоні Лісостепу

Культури	Питома вага, %
Зернові та зернобобові	25–95
Технічні, всього	5–30
у т. ч. ріпак	3-5
соняшник	5-9
Картопля і овоче-баштанні культури	3-5
Кормові культури, всього	10-75
у т. ч. багаторічні трави	10-50

Примітка. Джерело: [Там само].

Таблиця 2

Структура посівних площ в сільськогосподарських підприємствах України у 1990-2014 рр.

Роки	Зернові та зернобобові культури	Цукрові буряки	Олійні культури	Соняшник	Льон-довгунець	Соя	Ріпак
1990	72,4	8,2	9,4	8,2	0,9	0,5	0,5
2012	46,5	1,7	26,1	17,7	0,0	5,7	2,3
2013	46,7	0,9	26,4	16,9	0,0	5,2	4,0
2014	43,0	1,2	28,1	17,3	0,0	6,9	3,4

Джерело дані Держкомстату України [4] та розрахунки автора.

В даному випадку необхідно звернути увагу на досить широкі межі структури посівних площ. Зокрема, питома вага зернових і зернобобових може коливатись в межах 25-95%, кормових культур 10-75%. З іншого боку досить чітко обмежені межи питомої ваги соняшнику (5-9%) та ріпаку (3-5%). Відтак постає питання як даний нормативний документ співвідносить з реальною ситуацією в сільськогосподарських підприємствах. Звернимось спочатку до даних по державі в цілому (табл. 2). Наведені данні дозволяють зробити висновок, що головна зміна яка трапилась на протязі аналізуємого періоду пов'язана з зачиним зменшенням питомої ваги зернових та зернобобових культур (з 72,4 % у 1990 році до 43,0 % у 2014 році) і зростанням питомої ваги олійних культур (з 9,4% до 28,1 %

відповідно). Також необхідно звернути уваги на зростання питомої ваги сої з 0,5 % у 1990 році до 6,9% у 2014 році. Ці зміни, безумовно пов'язані з рівнем доходності виробництва окремих культур. Крім того, слід відмітити, що фактична структура посівних площ суттєво відрізняється від нормативної, яка була встановлена вища згаданою Постановою Кабінету Міністрів України. Особливо це стосується питомої ваги олійних культур, і в першу чергу соняшника.

Тепер про ситуацію в сільськогосподарських підприємствах Харківської області. В даному випадку ми були вимушені обмежитись даним за 2007-2014 рр. (табл. 3.) Крім того, аналіз робився по найбільш важливим для даного регіону культурам: зерновим та зернобобовим, пшениці озимій, пшениці ярій, кукурудзи на зерно, соняшнику, ріпаку озимому, цукровому буряку.

Таблиця 3

Структура посівних площ в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2007-2014 рр.

Культури	**2007**	**2012**	**2013**	**2014**	**Відхилення 2014 р. від 2007 р. (+,-)**
Зернові та зернобобові	73,8	65,9	68,0	64,6	-9,3
Пшениця озима	34,3	28,2	35,1	28,3	-6,0
Пшениця яра	1,2	0,4	0,3	0,6	-0,6
Кукурудза на зерно	13,0	20,5	19,3	18,5	5,5
Соняшник	21,5	31,5	29,9	33,1	11,5
Ріпак озимий	0,5	0,8	1,5	0,6	0,1
Цукровий буряк	4,1	1,8	0,6	1,8	-2,3

Головні тенденції, які необхідно відмітити, стосуються зменшення питомої ваги зернових та зернобобових культур (на 6,0%) та зростанням питомої ваги кукурудзи на зерно (на 5,5%) та соняшнику (на 11,5%). Остання культура у 2014 році займала вже майже третину від посівних площ в Харківській області. Таким чином, чітко виділяється тенденція до переорієнтації сільськогосподарських підприємств в остання роки на кукурудзу та соняшник. Причини цієї тенденції нами будуть висвітлені в наступних розділах.

Література

1. Літвак О.А. Екологічна оцінка земельних ресурсів підприємств

аграрного сектора / О.А. Літвак // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2013. – Вип. 1. – С. 82-89.

2. Новаковський Л.Я. Шляхи удосконалення законодавчого забезпечення розвитку земельних відносин в Україні / Л.Я. Новаковський // Збірник матеріалів одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 26-27 лютого 2009 року, м. Київ. – К: 2009. – С. 26-32.

3. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах. Постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 11 лютого 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-%D0%BF – Назва з тит. екрана.

4. Рослинництво України: стат. зб. за 2014 рік / за ред. О.М. Прокопенко. – К., 2015. – 180 с.